

Suomeksi kirjoittamisen varhaishistoriaa

Carl Oliver Blomqvist: Flerspråkighet eller språkförbistring? Finska segment i svenska medeltidsbrev 1350–1526. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 100. Uppsala universitet 2017. 320 s. ISBN 978-91-506-2620-9 / URN: urn:nbn:se:uu:diva-316613.

Suomen kirjakieli syntyi 1500-luvulla, mutta suomen kieltä käytettiin kirjoituksissa jo kauan sitä ennen. Papeilla oli todennäköisesti suomenkielisiä käännöksiä keskeisistä uskonnollisista teksteistä samoin kuin tuomioistuimissa oli oletettavasti myös suomeksi kirjoitettuja versioita valankaavoista. Sellaisia ei kuitenkaan ole säilynyt keskialjalta. Konkreettisimmat osoitukset suomeksi kirjoittamisesta ovat yksittäisiä sanoja, tavallisimmin henkilö- tai paikannimiä, muutoin kokonaan ruotsin- tai latinankielisissä kirjoituksissa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on jo todettu joidenkin nimien ja sanojen olevan joskus suomen kielen rakenteiden mukaisissa taivutusmuodoissa, joten ne näyttävät kantavan kaijuja tilanteista, joissa suomenkieliset ovat voineet esittää asiansa suomeksi virkamiesten ja tuomarien edessä, vaikka valtionhallinnon ja oikeuslaitoksen pääkieli oli ruotsi. Muiden muassa "Laurens Kodialasta" mainitaan – juuri tässä muodossa – niiden miesten joukossa, jotka selvittivät kahden tilan välistä rajaa Hämeessä vuonna 1383. Toisessa rajankäyntiselvityksessä, vuodelta 1455, sanat *kangahan oya mōthæ* kätkevät taakseen suomenkielisen ilmauksen *Kankahanojaa myōten* (tai *kanka(h)an oja myōten*). Suomeakin siis voitiin käyttää, mutta toisaalta tällaiset tapaukset johtavat kysymykseen, ymmärsivätkö muistiinmerkintöjen tekijät kuulemaansa ja kirjoittamaansa, varsinkin kun monet suo-

men kielen sanat ovat jääneet taivuttamatta tai niiden kirjoitusasu näyttää joskus hyvinkin kummalliselta.

Carl Oliver Blomqvist käsittelee väitöskirjassaan juuri näitä kysymyksiä ruotsinkielisistä asiakirjoista tavattavien suomenkielisten elementtien pohjalta. Väitöskirjan ala on kielitiede. Vaikka tutkimus vilisee kielitieteellisiä termejä ja tutkittavasta ilmiöstä puhutaan tieteenalalle tyypillisesti koodinvaihtona, väitöskirjalla on paljon annettavaa kaikille Suomen varhaisesta yhteiskuntahistoriasta kiinnostuneille, sillä se tarjoaa arvokasta lisätietoa keskiajan Suomen monikielisydestä ja suomen kielen käytön laajuudesta. Blomqvist myös piirtää tutkimukselleen laajaa kehikkoa hakiessaan vertailupohjaa niin monikielisistä nyky-yhteiskunnista kuin muista keskiajan Euroopan osista, joissa eri kieliryhmät elivät sekoittuneina. Näin Suomen monikielisyys asettuu yleiseurooppalaisiin ja jopa globaaleihin puitteisiin.

Keskiajan todellisuudessa ei vielä ollut normatiivisia kirjakieliä, vaan Blomqvistin analysoimat asiakirjat heijastavat suomen ja ruotsin eri murteita puhuvien ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tutkimuksen ensisijainen lähdemateriaali koostuu 153 asiakirjasta, jotka laadittiin Suomessa vuosien 1353 ja 1519 välisenä aikana. Aineisto on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta peräisin Varsinais-Suomesta ja Hämeestä. Asiakirjat kertovat enimmäkseen maan omistamisesta, sen myymisestä tai sen lahjoittamisesta; joukossa on myös rajariitoja koskevia selvityksiä ja tuomioita. Täydentävinä lähteinä käytetään muun muassa Ivar Flemingin maakirjaa, Kallialan kirkon tiilikirjaa, Lounais-Hämeen tuomiokirjaa ja Turun tuomiokirkon Mustaakirjaa.

Blomqvist on hyödyntänyt lähteitä etsiessään ja lukiessaan sähköisiä tietokantoja kuten *Diplomatarium Fennicumia*. Kysymyksenasettelu on kuitenkin vaatinut tutustumista myös alkuperäisiin asiakirjoihin tai ainakin niistä valmistettuihin kuvaversioihin.

Blomqvistin tulkintojen mukaan osa keskiajan Suomessa toimineista kirjureista selvästikin ymmärsi suomea ja käytti suomenkielisiä elementtejä oman tyylitajunsa ja ilmeisesti myös jo tuolloin olemassa olleiden kirjoitettua suomea koskevien konventioiden mukaisesti. Jo aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, miten paikannimissä esiintyvä päätte *-joki* ja patronyyimeissä esiintyvä päätte *-poika* on usein lyhennetty – keskiajan kirjoituskulttuurihan pyrki säästämään niin kirjoitustarpeita kuin aikaa, ja siksi useat sanat lyhennettiin. Suomalaistenkin nimien lyhentäminen edellytti, että kirjoittaja samoin kuin odotettu lukija ymmärsivät, mistä lyhennytyssä sanassa oli kysymys.

Tulkinta kirjurien suomen taidoista saa vahvistusta esimerkiksi vuodelta 1511 peräisin olevasta kirjeestä, jossa pyydetään valtionhoitajaa lähettämään Turkuun kirjuri, ”joka ymmärtää [suomen] kieltä ja tuntee maan tilanteen”. Hallinnon ja oikeuslaitoksen toimivuuden sekä yhteiskuntarauhan säilymisen kannalta oli tärkeää, että suomenkieliset saattoivat hoitaa asioitaan esivallan kanssa ja edessä. Toisaalta jotkut teksteissä vastaan tulevat ilmiselvät kirjoitusvirheet osoittavat, että kaikki kirjurit eivät todellakaan hallinneet suomea tai että suomea osattiin vaihtelevasti. Väitöskirjan otsikossa esitettyihin kysymysvaihtoehtoihin voi siis kumpankin vastata myöntävästi, joskin yleiskuvassa painottuu Suomessa toimineiden kirjurien monikielisyys ja edes välttävä suomen hallinta.

Blomqvist on rajannut aineistonsa Turun hiippakuntaan eli Ruotsin valtakuntaan kuuluneisiin Suomen alueisiin. Koska meillä ei juuri koskaan ole ennakkotietoa, ketkä ovat kirjoittaneet säilyneet asiakirjat ja mikä heidän kielitaustansa on ollut, vaan suomen osaamisen taito pitää päätellä erikseen lähteistä ja niiden kieliasusta, Blomqvistin analyysiä ja tuloksia olisi vahvistanut, jos tarkasteluun olisi sisällytetty lähdeaineistoja myös Pohjanlahden länsipuolelta. Varsinkin Arbogan ja Tukholman kaupunginraatien pöytäkirjat mainitsevat aika ajoin suomalaisia erisnimiä. Koska niiden kirjoittajat tunnetaan paremmin ja tiedämme, että he mitä ilmeisimmin eivät puhuneet eivätkä ymmärtäneet suomea, mahdollisesti yksittäisiä sanoja tai nimiä lukuun ottamatta, heidän käyttämistään kielimuodoista ja ratkaisuista olisi saanut kätevän vertailuaineiston, jota olisi voinut peilata Suomesta säilyneisiin kirjoituksiin. Mutta tässä on mahdollisuus jatkotutkimukseen.

Väitöskirja perustuu tarkkaan ja pohtivaan lähde-työskentelyyn, ja sen kirjallisuusluettelo on mittava. Esitystä tukevat havainnolliset tilastot, kaaviot ja liitteet, joissa on lueteltu muun muassa tutkimuksessa

käytetyt asiakirjat. Verkossakin luettavissa olevassa väitöskirjassa on tiivistelmä myös suomeksi.

MARKO LAMBERG, DOSENTTI, FT
TAMPEREEN YLIOPISTO